

Сніп

Виходить щотижня у неділю в ранці у Харькові.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на рік 3 руб., на пів-року 1 руб. 75 коп., на 3 місяці 1 руб., окреме число коштує—5 к., подвійне—10 коп.—За кордон—4 р., 1/2 року—2 руб.

Річні передплатники одержать безплатний додаток.

Адреса Редакції: КОНТОРСЬКА, 21.

Телефон редакції—839.

В справах редакції можна бачити від 3 до 5 годин
== ввечора по понеділках, середах та пятницях. ==

Автори рукописів повинні подавати своє прізвище й адресу. Редакція може скорочувати і змінити статті; більші статті, до друку не ухвалені, переходять в редакції 3 місяці й висилаються авторам їх коштом, а дрібні замітки й дописи одразу знищуються. Рукописи, на яких не зазначені умови друку, вважаються безплатними.

З ПРИВОДУ надсланих до газети ВІРШІВ редакція не листується.

УМОВИ ДРУКУВАННЯ ОГЛОШЕНЬ:

За рядок петіту попередю тексту, або за його місце платиться по 30 к. і по умові.

За рядок петіту після тексту: за перший раз 20 к. і по умові, за другий—10 к.

Хто шукає заробітку, платить за оповістку в 3 рядки 10 к. за раз, при умові друкування не менше 3-х разів.

№ 52.

30 (12 Січня н/с) Грудня.

1912 рік.

Треба пам'ятати, що на 1913 рік припадає ювілей нашого великого письменника Івана Франка.

Обіцяним безплатним додатком до «Снопа» буде або том поезій нашого талановитого поета Миколи Вороного, або може інша книга. І сей свій обов'язок незабаром виконаємо.

У Році 1913-му „СНІП“ не виходитиме.

ЗМІСТ: Від редакції. Передовиця. К. Бич-Лубенський. Дагеротип. О. Кривницький. Історія народу... М. Лободовський. Як я зненацька зробився волостним писарем і як я писарював на Волині. Фейлетон: А. Доле. Тартарен з Тараскону. А. Б. Децо про українську мову. Ігор Мечиславченко. Лист з Петербургу. Хроніка: 3 газет та журналів. Відділ ін формаційний. Листування редакції. Оголошення.

Від редакції.

Не з власної волі припиняємо ми видання „Снопа“: обставини змушують нас! Усім відомі вони. Тільки формою відрізняються вони від тих, що про них багато віків перед нами дума народна зложена:

... що одно безвіддя,
а друге безхліб'я,
третє безголів'я.

Відність матер'яльна нашого громадянства важить в сій справі не менше, як і його моральні хіби.

„Сніп“ умирає, смертельно ранений байдужістю нашого громадянства, а не дошкулюванням з боку ворогів. Не кари та штрафи, що ряно сипались на нас, але байдужість нашого суспільства є причиною смерті „Снопа“.

Кажемо се не на те—аби нарікати даремне, але на те, щоб-сю причину сконстатувати.

Віriamo, що надійдуть інші часі, що зникне огидна байдужість у нашій народі і, що „Сніп“, як представник певного світогляду, ще буде потрібний нашому громадянству. Трохи зарані з'явився „Сніп“, ще не готове суспільство українське ідеї, які плекав „Сніп“, прийняти й здійснити. Але віriamo, що ті ідеї незабаром з стану заріdkового перейдуть у стан розвитку; тоді знову воскресне „Сніп“. А нині ми висловлюємо найщиріше побажання, щоб постать „Снопа“ чим швидче була зайнята дужими силами нашого громадянства і щоб український народ ніколи не мав прикрої нагоди жалувати за „Снопом“. Ave, український народі, moriturus „Сніп“ te salutat.

Харьків, 30 (12 Січня н/с.) Грудня 1912 року.

Наспівують події величезної ваги. Про се свідчать і мільони війська, що утримують під рушницею великі державі, і ті похапливі приготування, що йдуть скрізь по Європі, і той особливий настрій, що запанував у свідомих, активних націй. Сей настрій виявився і в тій частині нашого народу, що є під пануванням Австрії. Орієнтуючись в сучасному міжнародньому становищі, обмірковуючи крізь призму національних інтересів свою роль і місце в майбутніх конфліктах, австрійські українці висловили свою позицію лояльну до Австрії. Сей вислов викликав крики гніву й обурення в московській пресі, яка недвозначно каже, що моральний обов'язок австрійських українців зрадити Австрію. Висловлене австрійськими українцями лояльне становище московська преса кваліфікує, як зраду Славянству. Далі ся преса досить прозорими натяками переносить своє обвинувачення й на російських українців і підзорить усе українство в якійсь зраді, а се знов є вихідною точкою й оправданням нових репресій проти українства, які дарує нам сумна дійсність і загрожує ще сумнійша будучина. Про се в нас голосно не говорять з ляку перед тим, що в кожному слові хтось добачить злочин. Через те удають, наче нічого не чують і не знають. Тим часом се велика шкода, бо хто мочить, той наче б-то згоджується. Через те й утворюється певність в московськiм народі, що мовчазне українство ховає якісь «страшні заміри», що треба з тими замірами боротись і що правительство розумно робить, видаючи репресії проти сього ворога Росії, проти сього «народного й державного лиха» як каже Струве. Через те навіть приятелі, як проф. Погодін, вже хитаються й вимагають від українців «слова й діла». А тим часом нема більшої помилки, як приписувати українському народові, як цілій нації, те чи інше «фільство». Се дійсне велика помилка дивитись на український народ не як на щось самодовільне, але тільки як на якийсь додаток до когось або до чогось.

З цієї помилки й виходить, що в Австрії українців обвинувачують в москвофільстві й на цій підставі позбавляють їх прав, віддають в рабство полякам і взагалі понижують, а в Росії, навпаки, українців обвинувачують в австрофільстві і на цій підставі будують відносини й кари. Сі два обвинувачення обопільно проти-

лежні й знищують одно друге. Силою історичних обставин українці поділені між двома державами, але в обох державах вони по своїй натурі суть елементом зовсім лояльним і сумирним, в обох державах українці числяться з фактами дійсності. Коли австрійські українці голосно висловили свій австрійський лоялізм, то, певне, російські українці ще голоснійше висловили-б свій російський лоялізм, коли-б умови життя се дозволили і коли-б правительство схотіло почути від української нації її голос. Російські українці були-б вдоволені, коли-б вони щиро з цілого серця могли висловити відносно Росії те саме, що висловили відносно Австрії українці австрійські. Се ми кажемо з повною свідомістю наших слів. Ми глибоко певні, що хай тільки крига зневаги та недовіря зникне у відносинах до українців, хай тільки правительство ласкаво й прихильно віднесеться до українства, щоб воно могло жити й вільно розвиватись, хай хоч малий промінчик соняшного сяйва блисне в українській темряві, хай тільки правительство на те призволить, як з грядеї цілого українського народу в Росії почує воно вислови лояльності до спільної Вітчизни. І в Новім Роді найсердечні побажання висловлюємо: хай буде так, хай се здійсниться!

К. Бич-Лубенський.

Дагеротип.

У стародавній псалмі Давидовій ми зустріваємо слова глибокого змісту: «серце чистим зроби мені, Боже, і дух правий понови в істоті моїй».

Людина у величезній розпучі, у безодні морального занепаду пізнає свою психо-фізичну хворість і благає Бога урятувати її од цієї пошесті. У такій же пошесті занепаду є наш Український нарід—а більш усього, українська інтелігенція. І без того життя наше не солодке. Жиючи проміж важких обставин, майже неможна зроби́та а—ні одного кроку, щоб не діждати чи з того, чи з другого боку, у тій або другій мірі воздаяніє по заслугах.

Альфонс Додє.

Тартарен з Тараскону.

Частина третя. У Левів.

VI.

Н а р е ш т і.

На другий день після цього страшного й трагічного вечера, як тільки наш велитень прокинувся і впевнився, що князь разом з грішми зник на правду і безповоротно, коли він побачив себе самотним на цій білій могилі, обкраденим, беззахистним в цьому небезпечному Альжирі, з одnogорбим верблюдом та кількома дрібними монетами, вперше на Тарасконця найшов сумнів.

Він зневірився в приятні, в слові, навіть—в левах, і, як Христос у Гефсиманському саді, великий чоловік гірко заплакав.

Тришки заспокоївшись, він важко замислився, схопивши голову в руки, сидячи на дверях гробниці; між колінами була

Навіть, коли сидиш тихенько та в побожному настрої перекладаєш молитву, або псалму на вірші, то й за те можуть не похвалити. Здавалось би, що при такому становищі люде повинні б були бути більш стриманими, більш уважними що до себе. Здавалось б, що таке важке становище життя повинно було б примушувати людину, навіть мимоволі, виробляти той необхідний запас моральної енергії та «духа права», який би крилами орла підніс би все громадянство, коли-ж не все громадянство—то хоча б виатнівших людей його, на ту височінь, де їм потрібно бути.

Здавалось б, і це ми маємо право сказати, що так повинно бути через те, що коли ми оглянемося на життя других слов'янських народів, то оте саме, про що ми говоримо—про великий запас міцного духа, міцної моральної енергії, як раз і вбачаємо. Перегляньте криваві сторінки історії сербо-хорватів, чехів, болгарів, навіть поляків—там все це е Кожна інституція тільки помалу та потроху розвивається; кожна інституцію потроху та помалу підтримує громадянство. Подивіться на Українську Галичину: майже кожний жебрак лічить своїм моральним обов'язком дати десяту конійку на громадянську справу, а таких громадянських справ там безліч. Майже кажна газетка має субсидію од того, або другого гуртка. Люде розуміють велике значіння слова, бо в слові є дух, який надає життя людам, як це чарівно висловлено в Івановому евангелії. Це слово, цей дух приваблює, приєднує до себе всіх, виробляє у громадянстві велику міць і само зміцнюється. Одгук його чують, з ним рахуються.

Давно, давно славетний Нестор писав про наших російських слов'ян: «живяху каждо родом своїм, ядуці вся нечиста і лаяху на ся, яко пси». Ця характеристика не змерла до цього часу. Нині громадяне не аби-які. Вони живі люде, досить гостро почувають всяку кривду і, коли припече до нестерпучого, швидко гуртуються, щоб у суспільности набратись змоги дати відповідну одсіч, підтримати кволих духом. З'являються проводирі: їх зпочатку слухають, на де-яку хвилину підтримають. Потріпечку. А далі.. далі все коло розбивається на гуртки, які намагаються жити своїм окремим життям, відносяться вороже одно до одного, навіть—зугарні поглинути одно одного, як павуки; кожен з цих гуртків зараз же забуває—для якої громадської мети зібралося громадянство і справа гине: не лихо було б, як би вона гинула од справжньої ворожечі, бо вона робилася б нагноєм для більш

рушниця; верблюд стояв тут же. Раптом куці розхилились і перед здивованим Тартареном в десяти кроках з'явився величезний лев, який, піднявши голову, страшенно ревів—від його рикання тремтіли стіни гробниці.

Лише Тарасконець не затремтів.

— Нарешті! закричав він, закидаючи рушницю на плечі.. Бух!.. Бух!.. і сталося..

Лев дістав в голову дві розривні кулі..

Через хвилину на землі, яку осявало африканське небо, лежав димуючий мозок, та ціла калюжа крові заливала золоту гриву..

Потім повернувшись, Тартарен помітив..

Двоє здоровених негрів, які скаженно бігли, піднявши дрюки в повітря. То були двоє негрів з Міліану!

На сей раз Тартаренові справді було погано. Сп'янілі від фанатичного гніву негри напевно б з ним добре порахувались, колиб в той самий мент добрий Бог християн не послав рятунку в образі сторожа, який повертався з міста.

Присутність урядової шапки одразу зоспокоїла гнів негрів. Суворо й урочисто сторож написав протокола, звелів покласти на верблюда те, що лишилося од лева і всі рушили до міста, де всіх спочатку засадили в холодну.

Се була страшна та довга процедура!

міцніших. У цьому можна б було вбачити закон природної еволюції, бдів міцніших до життя елементів, які швидко чи спроквола дадуть могутню, міцну расу. На превеликий жаль це не так. Ця опозиція, ця ворожнеча є тільки зовнішня маскара, якою, скажу, більш соромливіші люде хочуть прикрити свою недбалість, свою байдужість до громадянської справи. Менш соромливіші люде поводяться одвертіше: цураються справи, сидять на печі, жують чужий коровай і витворюють з себе консервованих патріотів-Іванів.

При такій постанові громадянської справи, при цій невпинній лайці «на ся», як казав Нестор, не дивно, що у керманців або у тих справжніх діячів ми завбачаємо брак енергії, брак духа. Один у полі не воїн. Як же загально ми могли би означити таких «діячів» української справи, якого найкращого призивська заслугують вони, як не призивська-гасителів духа??

Гасителі духа... Що може бути гіршого та жахливішого у змісті цих двох слів?!

Христос сказав, що можна пробачити кожне зло проти людини, але не можна пробачити зла проти духа.

Яку ж страшенну відповідальність перед Богом і своїм народом беруть оці гасителі духа? І що вони дають народові взагалі, а громадянству окремо, вони, діячі українські? Колись, як казав А. Толстой:

На вѣчѣ народномъ вершился ихъ судъ,
Обиды смывало съ нихъ поле—
Но дни, погодите, иные придуть,
И честь, государи, замѣнитъ вамъ кнутъ,
А вѣче—каганская воля...
На честь вы поруху научитесь класть...

А хіба оце безладдя, оце божевільне «коли не по моему, то геть», оця байдужість до громадянських справ, які потребують праці за совість і честь не є дійсно та «поруха», яку передбачав Тугарин-Змії?

Чи не є це підміна громадянської волі каганською (бо власної немає)? Або чи не хочуть її виявити, бо на це потрібно моці. Далеко легше заховатись на піч або фрондувати покиванням на уряд: мовляв, не дозволяє, що ж ти з ним поробиш, карбачем сокири не перебеш, годі каганові—на те його воля.

Чи не сором же? Ой сором, сором, великий сором...

Після Альжиру, окремі оселі якого Тартарен пройшов, Тарасконцеві довелося тепер познайомитись з другим Альжиром—менш страшним і комічним: се було місто з процесами й адвокатами.

Тут він познайомився з жидами, що засіли в темних кутках своїх крамничок, з людьми, що п'ють тільки абсент, з ріжними агентами і підпольними дільцями, які оперують гербовим папером.

З цими захланними, лихими людьми, які об'їдають колоністів—хліборобів до качана, як на маїсі, обриваючи листочок по листочкові...

На сам перед треба було в'яснити: на якій території було вбито лева—на цивільній чи на війсьній.

В першому разі—справа належала б до суду комерційного. Тартаренові грозив війсьній суд, але при однім слові «війсьній суд»—Тарасконець вже бачив себе розстріляним з рушниць...

Що найгірше так се, власне, те, що розмежування цих двох територій надзвичайно невизначне в Альжирі...

Нарешті, після цілого місяця мандрівок, інтриг та чекання на самому сонці перед арабським судом, в'яснилось, що, хоч лева і було вбито на війсьній території, Тартарен з той мент, коли стріляв, був на цивільній території.

О. Кривичкий.

Історія народу...

(З старого зшитку).

(Докінчення).

На могилу Кобзареві.

Старіші стиха виходять посеред кола і складають по одному ножі... Рoste, росте купа.. Дійшов край і увірвався народній терпець. Фатальний прийшов, лянний час спокути одним—другим—помсти. Не за себе! за всіх, за цілі віки знущання, образ, за річки поту, крові, міз, за дні пекельної, собачої праці... За нехтування людської, народньої достойности. Всі геть з'єдналися в єдиному русі—у всіх захист єдиний—руки власні та покров найвищого Пана, що для його всі однаково рівні—дуки й смерди. І свята мати покриє всіх своїм амофором... Заспокоє...

Не дарма Покров—велике свято і в церквах січових Божа Мати була у найвищій шанобі—її здебільшого образи і до наших дійшли часів.

Один такий висить он у мене, попліч копії стародавнього «Мамає». Оригіналу «Мамає» піде не міг раздобути, а це таки знайшов. Скривилася дошка, зчорніли, потріскались фарби... На горі на хмарці стоїть Вона з омофором в руках, а долі купка козаків і йде напис од ротів їхніх до Пресвітлої Нені і од Неї другий, ласкавий—до їх. Благають вони захистити, а вона одказує словами, що в їх уся повень любови матерньої... Не дарма така дорога Небесна Мати була козакові! Всеньке життя своє на коні серед моря тирси, вічні турботи, голодування, мерзлячка, вічна осторога від ляха, татарви, вічні наскоки, бійки... Далі, після надлюдського жаху й смороду згусклої крові й образів смерти-море оковитої, в якомусь півсонному тумані шабашування божевільне з панібратами, якась вакхично-дика фантазмагорія з куп золота, оксамиту, єдвабу, златоглаву, шеломів і зборі коштовної заллятої доттем, безцінних килимів турецьких, французьких гобеленів, подертих підкованими закаблукками...

А після-знову злидні бездонні, смерть усюди, жах усюди, ані проміня ясного, ані крихти кохання... і ось довгими но-ченьками в полі, чи серед возів у таборі круг якогось міста лядського чи московського, на самоті, віч-на-віч з нічною темною, зорями-зоряницями ясними і тьмними—зі споду душі

Суд був комерційний і присудили Тартаренові заплатити дві тисячі п'ятьсот франків карі.

Але як заплатити ці гроші? Кілька пістрів, що залишилися в кишнях після зникнення князя, давно вже пішли на цигарки та на жидівській абсент.

Нещастному вбивцеві лева довелося продати свою скриню з зброєю, обидва карабини, яesso маляйське і касс-тет...

Крамарь-бакалейщик купив харчові консерви... Аптекарь—рештки подорожньої аптечки.

Великі мисливські чоботи купив антикварий, який їх назвав хиньськими пам'ятками штуки...

Коли Тартарен розплатився, то в нього залишилась лише шкура лева та верблюд.

Шкуру він обережненько запакував і одправив до Тараскону на ім'я бравого коменданта Бравида (ви побачите потім що з того вийшло); що до верблюда, то Тартарен сподівався з його поміччю дістатися до Альжиру, не думайте, що Тарасконець збірався їхати на верблюдові, ні—він мав на думці продати його й купити квитка на ділжане.

На жаль скожина була поганої вдачі й ніхто не хтів за неї дати ні грошика.

А Тартаренові бажалось, як можна швидче, дістатися до Альжиру.

спроквола встає дитинство далеке... Десь поділися шанні сири, холодні і ось бачиш себе малою-малюсінькою дитиною, як лежав у колісці, а чиєсь очі, такі лагідні!.. такі без краю коханням сповнені!..—двляться просто, а уста співають синові пісень чарівних, небесно-мелодійних... Оповито все серпанком туману, може й не було, бо деж таки пам'ятати, як лежав у колісці! Але одно тільки ясно: очі матусини та голос її любий такий, такий ласкавий!.. Плаче суворий козак десь біля військової гармати, гаківниці киреєю вкритий..

Розмякло вояцьке серце, бо-піяке серце витримати не може того злого, лютого життя в убивствах та ціяцтві! Серце не камінь!—не дурно в народі говорять.. Але життя суворе, неблаганне не дає жити козакові серцем і грубіє він, кригою обгортається. Тільки в такі хвили святі стає, як та дитина мала-мнякий, добрий та люблячий.

Часу не має козак на любовці, на кубло з жінкою та дитиною. Не поважає жінок, бо вони—завада в його житті—шаблюка та люлька йому дорожчі!.. Але це—тільки зверху! Це—ціна спокою тих годованих і дужих, що побудували палаци, замки, повтопали в розкошах, в хвилях рабського послушництва та жіночого кохання, вина та забав, мистецтва й поезії продажних..

Крига козак, кат, гайдамака розбійник! Вбиває дітей, жінок ріже вагітних! ха-ха! А що, погляньте під тією кригою поховано? Таке людське серце з бажанням щастя, з мріями, сподіваннями, і це все вбито, це все заказано по вік вічний!.. і приходять хвили—як дитя маленьке—плаче козак, слізьми вмивається. Образ пеньки ясним світить промінем на ціле життя... помалу з цим образом сповиваються образи релігії, Небесна Мати-з земною..

Пісня колискова, очі матусі.. в співи церковні, в зорі, що сяють у високостях.. Мати Небесна.. покровителька лицарів—і всі свої надбання найкращі, всю найкоштовнішу здобич військову несе козак до її господи-офірує на церкву Військову, роскішні робить шати зі щирого срібла-злата, з самоцвітів коштовних.. Оксамиту гаптованого на оздобу святих образів.. Бо нема кого кохати, пестити.. а хоче ціла душа кохання, пестощів.. Ціле життя..

Може в кого є дівчина-рибчина, зіронька, травонька, сонечко, та чи ж буде вона чекати? Та й чи ж настачити сподівання того? Скільки—рік, два, чи п'ять, а як загине в походах? А як мати силою, гвалтом відладуть? А як пан зана-

Він мав надію знов побачити Байю, дімочок, водограї і відпочити на килимах, поки надійдуть гроші з Франції.

Наш велитень був певний і не хвилюючись—потроху почимчикував пішки.

В цій мандрівці верблюд не залишав його. Се особливе створіння почувало незвичайну прихильність до свого господаря, і, як тільки Тартарен вийшов з міста, верблюд урочисто пішов за ним, пильнуючи йти в ногу й не одступаючи ні на хвилину.

Зпочатку се видалось Тартаренові дуже приемним; така вірність доходила йому аж до серця, тим більш, що створінне нічого не їло. Але через де кілька днів Тартаренові надочуло бачити завжди за своїми плечима свого мелянхлійного товариша, який йому що хвилини нагадував його недалі пригоди.

Найгірше йому докучив сумний вигляд та хитаючийся горб.

Нарешті, Тартарен більш ні про що не міг думати, лише тільки про засіб, щоб позбутись настирливого товариша, але й тварина була уперта... Тартарен намагався його згубити, але верблюд зараз же одшукувався; Тартарен пробував бігти, верблюд біг ще швидче..

Нарешті, він кричав: «іди собі геть» і кидав на нього камінням. Верблюд зупинявся, дивився сумно—сумно й через хвилину йшов далі.

пасти, загубити вік молодий? А як татарва наїде з ясірем, візьме, у Турещину погоне? Гей, ні, не судилося щастя-долі козакові! і шукає серце певнішого ґрунту—і ґрунт певний—віра благочестива.

Культ пеньки Божої, оборонниці лицарів. І цілою душею і чисто, як дитина, мимо всіх своїх гріхів великих та жорстокоців—любить свою Неньку, сповняє свою віру... Він стільки страждає—Пан Біг то єдина його охорона, єдине заспокоєння. Серце не камінь.

Ось звідного стає зовсім зрозуміло, що всі свої, криваві навіть, події освячували люде тих часів обрядами віри. Таким було обрядом і висвячення ножів, що з їми повставав парід на діло кривавої помсти. Висвячення ножів-свята і велика справа! сам Пан Біг благословля її!..

З шанобою великою дививсь парід на Запоріжжя. Тамо джерело сили народної! Туди збірається зо всіх-усюд все пайвідважніше, героїчне, вільнлюбне, всі ті, здагали вище стати щастя особнотого в придбанні дибр, або хто сильний духом не хотів хилити голови гнобителям під глум та катування. Або той, хто випив уцерпи за свого живоття всеньких кривд й нареште несила стала тривати гнів образи.

Йшла молодод зелена по святій традиції народній—слави заживати, лицарства добувати. Все йшло епербійне, дуже, здорове! Кого гвізили державні порядки, хто помсти бажав, помсти святої за себе й за народ свій увесь.

Батьки возили одинців, чи кращих синів на Січу яко дар найкоштовніший!..

В душі про Івася Вдовиченка змалював парід свого героя. Кинув Івась усі розкоші рідної оселі і сповняючи заповіт матусин дочекавши її смерті пішов на Запоріжжя—тую школу найвищу духового шляхетства, Січу. Туди тягло силу молодод.

Хто на Січі не був—одлюдько, не чоловік! Дівчата не кохатимуть, старі не поважатимуть. Шануючи парід своє лицарство, шанував і їхні звичаї, традиції.. Між народом та запоріжжям найщільніші, найінтимніші з'язки були! Де яка діється велика кривда, де же за межі, навіть тієї епохи, переходила жорстокість дуків-магнатів, панів, жидів-кровососів—посилаварід вістника на Зелений Луг... Поміж Запоріжжям та народом був контакт: співці народні, що мандрували геть усюди з села до села.

Не селяне, хоч і не на Запоріжжі жили, не козаки, хоч і в Січі часто бували—вони жили по своєму власному праву—

Тартарен мусів зкоритись.

Коли, нарешті, через довгих вісім днів мандрівки замучений закурений Тарасконець побачив здалеки любі білі тераси Альжиру, коли він був вже біля воріт міста на чудовому шляху Мустафи серед зуавів та турчанок, які з цікавостю розглядали його та його верблюда—терпець йому увірвався й він кричав:

Ні! Ні! се неможливо—я ж не можу ввійти до Альжиру з таким створінням!

І скористувавшись тим, що як раз проїздив віз—він втік в поле й сховався в яму!

В той же мент над його головою пробіг верблюд геть по шосе з розпачливо витягнутою головою.

Тоді наш велитень вийшов нарешті до міста, прямуючи у той кінець, де стояли привітні стіни його замку.

VII.

Натастрофи за натастрофами.

Коли Тартарен дійшов до свого мавританського будиночку, то одразу зупинився дуже здивований.

Вже наближався вечір, вулиця була порожня.

ні од кого незалежні. Були вони з гречкосіів, були й з січовиків, ходили з бандурою та співали й грали на всі випадки життя—в горі й в щасті хвилевому, в спокійній і в бурхливій часи.

В час суцього були безперемінними елементами весілля й похорону—вчили молодь духу лицарському, носили, передавали історію народню, традиції—народові оповідали про Січ, запорожцям приносили звідусюди вісти про нарід, так що повсяк час запорожці краще знали що—діється у нас і в Польщі, ніж уряд коронний! Нарід і Запоріжжа—то було єдине тіло, замкнене коло. Нарід бачив, почував, що надходить час помсти і йшли «Перебенді старі, сліпі», йшли на Запоріжжа зі скаргами. Запоріжжа організувало війну. Разсилало повсюди своїх агітаторів лаштувати повстання. То були—бандуристи. За їми йшли організатори маленьких загонів, а то й сам нарід виділяв з себе, з молоді гарячої, такі ватажки партизанів, що почивали шарпати потроху в лісах, на шляхах. Загони росли звільна в грізну силу, звертали на себе увагу уряду коронного, їх вже починали ловити.

І ось пущено гасло: «Червоного Півня». Тоді, як стій, налітало Запоріжжа, проходило хвилею з огнем і мечем і слідом за ним палали костюли, монастирі єзуїтські, колегії школьські, замки-палаці, гойдалися жиди і шляхта...

Рейстрове приходило військо, війна починалася іноді швидко, іноді довга, затяжна... Магнати брали гору покликаючи татарів, москалів, садовили на палі, швертували, колесували, в мідяних биках палили героїв народніх, жах наводили на нарід і він, зтероризований не світськими муками—здався.

Запоріжжа, не підтримане ущухлою стихією народньою вертало на Січ—все ніби заспокоювалось—до нової хвилі...

Звалося це—війна за віру благочестиву!.. А тая віра була тільки знярядом до організації народніх сил на боротьбу з гнобителями. Таку послугу робила віра народові в боротьбі за права існування будь-якого людського—завдаки діяльності попів.

Попи були вірні загалом сини народу, бо були самі—селяне. Обирала громада «мужа достойного», випровокжала до владики або ще змалку до вчиття давано сина вшанованих батьків і виріши на парубка вертався посвячений піп до рідного села. Боротьба за нарід отожнювалася в його уяві з обороною віри благочестивої і ці думки передавав у казаннях і всій пастві.

Кризь двері, які негрятянка забула зачинити, було чути сміх, стукання шклянками; голосно відчиняли пляшки шампанського, і над всім сим привабливим гармидером, жіночий голос весело співав:

«Aime-tu, Margo la belle,
Sa danse aux salons en fleurs»...

Боже Правий! Скрикнув Тарасконець зблідши. І він ввійшов в двір.

Нещасний Тартарен! яке видовище його чекало...

На невеличкому балконі, серед пляшок, ласощів, люльок, тамбуринів та гітар, сиділа Байя, без карсетки й серпанку, лише в одній газоній сорочці, вишитої злотом, та в рожевих широких шальварах і співала «Margo la belle»...

На голові в неї була шапка моряка.

Біля її ніг на килимі розвалився, сячучий від розкошів кохання, вина та ласощів, сам капітан Бородай (Барбасу) Він голосно сьміявся її слухаючи.

Поява Тартарена змарніло, запорошеного, з блискучими очима, з тремтячою фескою, одразу припинила сю турко-марсельську оргію.

Байя злехка пискнула, як злякане звірятко, і сховалась в будинок...

У всіх пригодах життя був піп духовним ватажком своєї селянської громади. Під час повстання ставав воєюком, збирав ватагу та й ішов на чолі местників нищити ворогів народніх. Історичні документи доводять, що попи були по черзі—то попами, то гайдамаками, то знов попами. Піп—найперший репрезентант народу, вартовий національної волі. Ось чому було йому однаковінько майже: чи бути уніятю, чи благочестивим—не бачив великої одміни і, мимо всієї релігійності великої тих часів, вірність народові, справі народній була над усе дорогша. Аби втриматися коло своєї громади! Коли на це треба уніятю бути—однаково! Але як можна й благочестія триматись—колишній уніят ставав благочестивим, тоді знов уніятю і знов благочестивим.

Такі ж традиції заховували і духовні школи і монастирі. Тільки владики церковні та шляхта були зрадниками. Монастирі-то власне були дома інвалідні за для підтоцтаних всяків. Хто вже почував себе неспроможним вести далі військове життя—справляв останній бенькет з панібратами і йшов у ченці. Але підчас війни він кидав свою келію і ще раз йшов бодай вмерти в борні... і вмірала.

Читав сьогодні процес судовий з обвинуваченням якогось Михайла Бандуриста, що він усюди ходив з однією ватагою гайдамацькою і що йому прибувала найперша доля після грабіжок... З процесу видно, що сам Михайло в бійках не брав найменшої участі. Він тільки грав та співав по селах перед народом. Це доведено свідками, що їх кільканайцять залісно посвідчення.

Або ось іще, справу попа Василя Фаленковського, що був уніятю, а підчас розрухів виявився благочестивим, далі, як ущухло—знов уніятю і знов благочестивим, а провина його в тім, що підносив хліб та сіль Залізнякаві від цілого села...

Ось два гусарина, що заложили ватаги гайдамацькі та шарпали ляхів, громили садиби панські—гусарини Станкевич та Мартинович; тут уже не релігія, простісінько почуття якоїсь єдності прокинулося та жаль за долею страшною народу.

Проходили на папері і в уяві постаті ватажків... Були щирі герої, були й пройдисвіти тільки. Але більше герої. І всюди трагедія: і серед народнього святого діла—харчизи, халайстри, аферисти...

Ось герой справедливий—Неживий—гайдамака, а ось пройдисвіт—Микита Москаль... Ось—Швачка, Олекса Якименко,

Бородай зовсім не змішався, а, навпаки, сьміючись дуже приємно сказав: — Те! Те! Тартарене, що ви на се скажете?

Я не помилюсь, що вона добре знає французьку мову. — Капітане!

— Скажи йому, що не гарно помщатись!

Закричала мавританка, з'являючись знов на балконі в чарівній позі.

Нещасний Тарасконець аж присів на барабана від одчаю.

Його Мавританка не тільки по французькому балакала, але ще й марсельським жаргоном!

— А що, чи я не перестерігав вас від мавританок, сказав Бородай. Се теж саме, що Чорногорській князь.

Тартарен підвів голову.

— А що—хита ви знаєте де князь?

— А як-же: він дуже недалечко. Він замешкав на п'ять років чудову в'язницю Мустафи.

Як на сміх, бідомача понався, залізши рукою до чужої кишені...

Зрештою, це не перший раз—що його засажують в затінок. Його ясновельможність вже сиділа раз три роки в якійсь в'язниці... а стривайте! тож було власне в Тарасконі.

Журба... Ось під іменням Швачки ціла низка повосте само-званців!...

Хе! Вчені люде кажуть, що слово колівщина за для руху 1761, 1765 років пішло від «колега»—товариш ніби—то.. Що то—вчені люде! Зараз тобі усе «роз'яснять» як на долоні.

Сидиш в темному кабінеті, стародруки круг тебе на столі, громовина ллється з лампочки просто на папір... Кинеш читати, сидиш і думаєш. Думка непомітна Бог-зна куди завела... нарешті-очулявся, знов читаєш, але швидко постаті минувшини опановують голову, думки знов несуть геть у далеку минувшину і стрибають, перестрибують з однієї речі на другу...

Повагом складають до гургу ножі... Нарешті скінчив старий співання. Виходить з громади гайдамака, говорить... далі старий гречкосій, що був колись на Запоріжжі.. ще, ще.. тепер піш влягає ризу, починає править службу. Кропить свяченою водою зброю; розбірає громада ножі, до хреста прикладається, святою водоцею вмивається...

Sancta simplicitas!

Релігія любови, прощення кривд і релігія помсти... Свята любов...—і свята ненависть... Так утворюється ціле, живе житте. Так з'єднується тіло з душею в єдинім акорді!

Любив варід своє Запоріжжа, а Запоріжжа ще дужче любило варід свій. З великою шанобою вітали земляка—лицаря з лугу. Це була духовна шляхта в найкращому розумінні і рід козацький був од усіх поважаний сусіда. Не дурно так каже стара Люборачиха донці, що вона мостивого давнього роду попівна, бо якжеж!—прадіда ляхи замучила, що в гайдамаччину ножі освятив і діда так само за те, що знявся з степовими гайдамаками, що в Ганцині жили. Отже мораль—як би се в гарні часами, то пішла б за полковника...

Засиджувався часто. Читання направляло на патріотичний рад і тільки очима було глипаю, коли міні кажуть, що книгозборню зачинено.

— В Тарасконі!... закричав, все зрозумівши, Тартарен... так ось через що він знав лише одну сторону міста...

— Звичайно... краєвид Тараскону з вікна в'язниці... О, мій бідний, добрий Тартарене—треба віти добре розплющувати очі в сій дьявольській країні, щоб не встранути в дуже неприємні пригоди...

Теж саме вапа подія з Муедзіном...

— Яка подія?... З яким Муедзіном?...

— Та з тим же, що навпроти, який залицявся до Байї... На другий день Акбар всім оповідав сю чудну подію... Се, дійсно, було дуже смішне, як Муедзін з висоти свого мінарету, сьпіваючи молитви, освідчувався в кохавні до вашої подруги під самим Вашим носом і призначав їй зустрічі, припривизиваючи ім'я Аллахове...

Алеж се є країна шахраїв?... заричав нещасний Тарасконець.

Тоді Бородай почав філософічно: він так-як А —

Мій малий, тепер Ви, зрештою, переконались.

Вірте мойй щирій пораді, повертайтесь яко мога швидко до Тараскону.

— Повернутись... се дуже легко сказати...

— А гроші?... Хіба Ви не знаєте, як мене обібрано там в пусудей?...

М. Лободовський.

Як я зненацька зробився волостним писарем і як я писарював на Волині.

(На пам'ять високопочесному Петрові Антоновичу Косачу).

Докінченне ¹⁾.

У Київській укр. громаді було заведено для мене так: я брав без грошей у книгарні Гльницького—члена громади—укр. книжки для роздачі по селах, а громада сама платила за мене; тим у мене завжди був запас українських книжок. Вишукував я грамотних людей і роздавав їм книжки начеб-то до прочитання тільки, а далі й забував ніби узяти. Справа з школами потроху сьак-так робилась, бо по деяких селах були порожні хати, а особних шкільних будилиць ніде не було. Але розмежування не йшло мені з думки. Коли старшина настановлений неправильно ради зроблення розмежування, то як же тут скасувати це лихе діло? думав я собі. Він був тільки за того два роки старшиною; вибори, мені здавалось, будуть через рік, а розмежування буде весною, через зиму... Коли це приходе приказ, щоб зробити нові вибори сільських урядовців по Звягельському повіті—я зрадів. Мені панотець це розтолкував так: старшиною був перед ним рік другий, той умер, а цей тим тільки два роки і мав бути. Значить, тепер треба зробити так, щоб зсадити, скасувати старшину на виборах на волостному сході.

Старшину по селах не любили люде. Всі сільські старости і зборщики були настановлені з його руки; а їх голос на волостному сході при виборі старшини був головний. По селах балотировочних скриньок не було. Приїхавши на село, але для вибора старости, я загадував селянам набрати собі в кишені трохи гороху й квасолі, і на сході казав: Хто кого вибірає, клади п'ятаці у горщик, що стоїв осеред сходу на стільці, квасолину, а хто не хоче кого за старосту—той клади горошину. І мовчки і швидко скінчилися вибори; були вибрані усе нові люде.

Якось знов кличе мене Орефович і наказує, щоб у селі Райках зостався попередній староста, а був вибраний Нечай. Тричі казував ці вибори Посередник, а райківці тричі вибірали Нечая. На останку Посередник прикро докорив мене за

¹⁾ Див. ч^о 51.

— О, цього скільки хотче! Сказав капітан сьміючись...

«Зуав» відпливає завтра і, коли побажаєте, я Вас підвезу... Ну, що-згода, приятелю?.. Чудово; тепер Вам нічого більш не залишається, як... тут залишились ще кілька пляшок вина... Присаджуйтесь, і—будьмо!...

Засцоковівшись від зворушення, яке в ньому викликала ся пропозиція, Тарасконець бадьоро взявся до справи.

Він сидів і пив; Байя далі сьпівала «Margo La belle», і бесіда тревала до пізньої ночі.

Біля трьох годин ранку повертався Тартарен з новим приятелем—капітаном; голови в них були легкі, а ноги важкі.

Проходячи біля одного мінарету, Тартарен згадав свої пригоди й засьміявся: раптом йому прийшла до голови чудова ідея помсти.

Двері були відчинені, Тартарен пройшов довгий коридорчик, увесь вкритий килимами, і опинявся в невеличкій білій турецькій кауличці; з стелі звисав великий ліхтар і тіні від нього химерно відбивались на стінах.

Муедзін був тут, він сидів на широкій канапі з люлькою в зубах і великим тюрбаном на голові, а перед ним стояла шклянка абсенту, з якої він побожно попивав...

цей вибір і сказав, що з Нового року переведе до себе за писаря. Ще й тюрмою страхав! «Преступно, подло такъ вести себя писарю противъ своего Посередника» — додав він.

Я стояв мовчки і одно казав: моєї вини у цьому ділі а ні якої! Ваша Високородіє, дозвольте увірити Вас, що донесено Вашему Високородію брехню, а не правду! На останку, після усякої лайки й страхання — сказав: «Скажіть крестьянамъ, что я размежеванье весною произведу солдатами и ихъ кровью! Слышите?!» — Слово «солдатъ» мабуть мене нарозумило одповідати Орефовичу: «Слушаю, Ваше Високородіє! Точно такъ!»

Тоді Посередник плюнув і подався собі геть, а я постоявши трохи, пішов облаяний з його канцелярії, де сидів його писарь. Ще постоявши трохи у присінках, вийшов та й поїхав через М. Любар у Райки. Писарь Мирowego дав мені на дорогу пакета передати у Любарську волость. При цій нагоді я дізнався у Любарі, де живе судовий слідчий Борецький. Жив він у м. Любарі, але на той час не було його дома — поїхав на слідство кудись.

Вдруге я поїхав у Любар і застав уже дома Борецького. Я йому сказав, що його приятиль проф. Антонович, а мій добрий знайомий, казав мені обернутись до його за обороною й порадою при лихій годині. Розповідав йому про размежування у Райках. Він уже чув про його ще поперед мене.

„Треба чим дуж наполягти вам на те, щоб старшина був у вас новий, а не цей що тепер“ — сказав Борецький. «А надто ось що майте собі на увазі: Ви з огнем граєтесь, підіймаючи скаргу на незаконне размежування... поведітьсе обережно. Я вам допоможу ось як: я добре знаю, що губернський наш прокурор у великій сварці з вашим Орефовичем.

Я на Різдвяних Святках буду у прокурора в Житомирі й про размежування йому добре розжую й підрочу»...

Як ось — увіходе лікарь любарський-Савкевич... Борецький примовився за мене йому й розказав моє діло.

«Ну, ось і до речі Ваш приход, пане лікарю: як тільки оцього волостного писаря заарештують за те, що бунтує селян проти начальства свого — Мирowego Посередника, то Ви візьміть його собі на поруки, а я згожусь на те, випустю з-під арешту».

Савкович з охотою пристав на це.

Вгледівши Тартарена, він з жаху випустив на землю люльку.

— Мовчи й ні слова, сказав йому Тартарен...

Швидче давай свій тюрбан і заминало...

Блідий і тремтячий турок дав тюрбан і заминало — все, що від нього вимагали.

Тартарен одягся і вийшов на балькон мінарету.

Море здалека легенько муркотіло. Чудове місячне сяйво обгортало й білило краєвид.

З берега було чути згуки гитар...

Тарасконський мuedзін хвилинку замислився, потім, піднявши обі руки, засьпівав одноманітним голосом:

— Ля Аллах іль Аллах... Магомет се старий шахрай.

Південь і Коран, пригоди, леви і мавританки — все се не варте нічого!.. Немає більш «Турків»... Есть лише шахраї... Слава Тарасконові!..

І, зважаючи на те, що ся промова була на якійсь незвичайній мові, арабсько-прованській, славетний Тарасконець викрикував свої прокльони на всі чотирі сторони, на місто, на море, на пустелю й на гори...

Чисті голоси других мuedзнів йому негайно відповідали, наче перелітаючи від мінарета до мінарета...

Побачення й розмова з двома земляками підбадьорили, розважили мене трохи.

Я став ждати виборів волостного старшини, бо колиб-припало подавати скаргу на размежування, то треба подаючим скаргу бути вибраними на сільському сході при бутности на йому сільського старости, а тодішні старости в обох селах були підкуплені й пристали на размежування.

Настав час виборів; сам Орефович прибав з полковником Сільванським.

Я постановив балатировочну скриньку й одійшов далеко геть.

Орефович зняв річ до попередніх сільських урядовців і запитав їх: «ну, вотъ вы пробьли съ Старшиной два года; желаете-ли его снова выбрать? Онъ хороший старшина»!..

Желаємо! одповідали всі, а повномочні на запитання сказали: не желаємо! Богуна Матвія старшиною желаємо! —

Стали галки класти — Богуна вибрали старшиною. Посередник звелів ще двічі вибори зробити; за трьома разами вибір упав знов таки на Богуна.

«Ну, пусть будетъ Богунъ старшиной!» мовив Орефович і поїхав до пана Сільванського.

Богун був з тих селян, з другого села, що були проти размежування, як мені сказав Панотець; він був людина чесна, спокійна і мовчакувата, а надто й неграмотна. Вибір цей роз'язав мені руки.

Наближались Різдвяні Святки, а після нового року я вже не мостиму права писарювати тут. Я порадив селянам зробити сільські сходи потайці вночі; приговорен начорно написав сам, а син Панотця переписав набіло.

Я позаписував приговори у волостну книгу і посвідчив їх, як слід.

Я брав на себе всю вину, бо Старшина був не грамотний, а догадувався тільки, що я роблю, та мовчав, даючи свою печать для припечатування приговорів. Я навмисне мовчав, щоб не злякати старшини Богуна. Усе було готово. Я надумався їхати з виборними од двох сел з скаргою на размежування у Київ до генерал-губернатора.

Після нового року приїхав від Мирowego новий волостний писарь на моє місце. Я передав йому усі книги, діло, перевірили касу волостну; писарь написав бумагу Мировому про те, що все, як слід, приложив Старшина печать і віддали мені пакета про це до Орефовича. Але я, пославши

VIII.

Тараскон! Тараскон!

Південь. «Зуав» на повних парах зараз має одплинути. На помості Валентенської кавярні офіцери дивляться в біноклі на щасливого невеличкого пароплава, який має одплинути до милої Франції.

Вся набережна заповнена народом. Сьпішать пасажири Магонезьці транспортують на барках багаж.

Ось, по улиці, не посьпішаючи, іде з своїм приятелем Тартарен з Тараскону. У нього немає жадного багажу...

Нещасний Тарасконець залишив на мавританським березі, свою скриню зі зброєю, все своє майно й ілюзі.

Тепер він ліниво повертається до Тараскону з руками в порожніх кишенях...

Ледве з напруженністю йому пощастило встрибнути до капітанської плюпки, як у ту хвилину яексь захекане створіння плигнуло в воду, намагаючись яко мога наблизитись до Тартарена.

Се був верблюд, вірний верблюд, який вже цілих двадцять чотирі години розшукував свого господаря по Альжирі.

Вгледівши його, Тартарен змінився на обличчі й зробив вигляд, що не пізнає його.

уперед до Любара уповноважених селян, приїхав у Любар і віддав під росписку цей пакет у волость Любарську, а далі—знайшов моїх товаришів-селян, та й поїхали на близьку станцію залізної дороги до Києва. З Панотцем ми домовились, що він буде мені слати листи на адресу проф. Антоновича не через Любарську поштовою контору, а через Старо-Костянтинів. Це для того, щоб листи певно доходили до мене; у листах він повинен був писати про все, що без мене зробіться з лихою справою про розмежування.

Приїхали у Київ; на лихо нам, генерал-губернатор поїхав у Петербург, як це звичайно він робив зараз після нового року. Порадивсь я з Антоновичем і з якимсь чиновником генерал-губернатора, і вважали так, що швидче й краще подавати скаргу селянам на шкодливе для них розмежування у Житомирі, де був тоді громадянин Іван Рудченко чиновником особливих доручень у канцелярії волинського губернатора, до которого дано селянам гарного листа і ще до когось; селяне поїхали собі з Богом до Житомира, а я зостався у Києві. Був я якось на зборі громади у суботу в помешканні Павла Житецького. Довго не було Антоновича. Вже аж о 10-годині приходить; на запитання громадян, чого це він прийшов так дуже пізно, відповідає: «Я зпочатку восьмої години вже зовсім зібрався йти, коли це приходить якийсь чиновник і починає мене розпитувати про архивні документи (Антонович заправляв розбором «Юго-Западного Архива» при Київському університеті), я йому розказав. Але постеріг з розмови з ним, що йому не того треба; я догадувався, що він прийшов, щоб вислідити мене—куди я піду; я зачав йому розказувати про розкопки могил він—зачав куняти; я попросив його випити чаю, підлив трохи кріпкого вина, з його згоди, та й кажу про могили, а далі він і заснув; я попросив не будити його, а шльовувати, щоб—як проснеться, випроводити його любенько—та й пішов з дому... Тим оце й опізнався»... А далі—каже мені: «А ось і вам лист від Панотця з Райок». В тому листі Панотець писав, що через днів п'ять після мого виїзду приїхали жандари, щоб арештувати мене; розпитували селян, що я їм казав, і які книжки роздавав. Поприносили книжки це все були цензоровані українські; вони їх їм і повернули знов писав, що уповноважені вернулись з Житомира справившись гаразд з своїм ділом—та тільки Орефович прикликав їх у Любар, у волость, і, побивши власноручно, посадив у холодну.

Але створінне так жалібно та приязно дивилося своїми великими очима, наче хотіло сказати:

«Забери мене як можна далі з цієї злої Арабії, як можна далі від карикатурного півдня, з локомотивами та діліжансами, де нікуди дітись старому дромадерові.

Ти був останнім «Турком», а я останній верблюд...

Не будемо більш розлучатись, Тартарене...

— Чи це Ваш верблюд? спитався капітан.

— Зовсім ні! відповів Тартарен, який жахався від однієї думки—ввійти до Тараскону з цим чудним почтом.

Барка одплинула... а за нею—верблюд, прискаючи в воді, з витягнутою шиєю...

Він доплив до «Зуава» разом з баркою.

— Зрештою, мені вже шкода цього дромадера! Сказав, хвилюючись, капітан Бородай; я маю бажання взяти його на свій борт... а коли приїду до Марселю, то оддам його до зоологічного саду.

Підняли на канатах важкого від води верблюда й «Зуав» одплинув.

Два дні, які тривала подорож, Тартарен провів не виходячи з своєї каюти. Не можна сказати, щоб на сей раз на нього особливо впливала морська подорож, і щоб феска мала

Громада нарадила одіслати листа добр. Косачу й прохати визволити селян з холодної. Так і зробили.

Через кілька днів знов Панотець прислав другого листа, у якому писав, що Косач приїздив у Любар, випустив селян з водости в присутності Орефовича, а його самого докорив за бійку селян і за розмежування, й воно було скасовано зовсім.

Отак скінчилось моє писарювання. Косач дав мені звістку, щоб я берігся, бо арешт мені неминучий. Я подавсь у Катеринослав, де й перезимував у покійного учителя гімназії українця Понирки та учителя Маркевича, теперішнього книгаря у преславній Полтаві.

А. Б.

Децо про нашу мову.

Літературна мова, мова інтелігенції, ніяк не повинна одбиватися від мови народної, від того коріння, з якого вона породжується й яким живе, бо інакше між народом та його інтелігенцією виросте провалля, яке буде все трудніше й трудніше засипати.

Трагічна доля нашого народу довела його до того, що інтелігенція його, вийшовши з нетрів цього народу, з самого початку живиться з зовсім чужого джерела московської культури.

Поперед над усе забуває наша людина в денационалізаційній школі свою рідну мову, звикаючи думати й висловлювати свої думки по московському. Повернувшись до рідної справи, починає така людина писати в українській газеті чи журналі й тут починається, мовляв Нечуй-Левицький, «лиха пригода для українського письменства», бо не знаючи гаразд народної української мови, такий письменник думає й висловлюється по московському й мусить раз-по-раз перекладати свої думки на українську мову.

Але, як перекладати, не знаючи своєї мови?

От тут то й сховане джерело тих невдатних неологізмів, того «кування» слів, котрі тільки ріжуть вухо, а не дають якогось уявління, образу, які повинно нам давати слово.

Який би то не був неологізм, хоч він є й новим словом, але складається він з старих коріннів, бо слова нового вигадувать—не вигадаш. Коли нове слово походить од ста-

приводи приймати особливі пози, але чортів верблюд не давав йому спокою своїми чудними цестощами...

Ви ніколи не могли б собі уявити, щоб верблюд міг так кого небудь ганьбити!...

Що дня через ілюмінатора каюти Тартарен бачив блакитне Альжирське небо. Нарешті, залунали Марсельські дзвони...

Приїхали. «Зуав» закинув якор.

Наш добродій, нічого не кажучи, зійшов на берег, пройшов через Марсель, боячись, щоб його не наздогнав навислий верблюд, і спокійно зітхнув лише тоді, коли увівся до вагону третьої класи поїзду, який йшов до Тараскону...

Се був облудний спокій! Вже через два льє за Марселем, всі голови висунулись в вікна. Кричали, дивувались. Тартарен теж визирнув і щож він побачив?...

Верблюда, панове, справжнього верблюда, який біг за поїздом і, навіть, намагався бігти врівні з ним.

Після цієї невдалої експедиції Тартарен бажав повернутись додому інкогніто.

Але присутність чотирьохногого робила се неможливим. Як він ввійде тепер, о, Боже! ні грошей, ні левів, нічого... Один верблюд!...

рих коріннів, усім відомих, викликаючих у нашій мозку певні уявлення, то й нове слово теж мимохіть викличе відповідне в'явлення і, таким чином, буде легко зрозумілим всякому. Виходить, от же, те, що треба знати свої корінні, свою народню мову, щоб не звертатися пасіх до мов чужих, не лізти в позички, коли свого доволі є, переймати якесь чуже слово тоді тільки вибачливо, коли не можна кращого свого зложити і зовсім вже не можна вибачити, коли заводяться чужі слова, відповідні яким в народній мові є.

Ту ж саму пригоду з мовою ми бачимо і в Галичині—тільки та ріжниця, що впливові московському відповідає польський. І от уся ця мішаниця польських та московських поперекручуваних слів, злучившись з латинсько-польською синтактикою в писаннях галицьких, робить те, що яку небудь писанину новітнього автора буває часом дуже тяжко й читати й розуміти. (Не подаю тут прикладів, бо займе багацько місця, а хто хоче, хай подивиться брошуру Івана Нечуя Левицького «Криве дзеркало української мови»).

А з цих же писаннів учиться наша молодь своєї мови!

Клясичні ваші письменники писали чудовою Українською мовою, бо вивчали її, ходючи в народ, живучи серед його й уважно прислухаючися до його мови.

Кращі наші письменники були разом етнографами.

І єдиний порятунок нашим сьогочасним письменникам, поки виробляється літературна мова—в етнографизмові.

Для цього вже не треба нам ходити у народ, треба тільки простудіювати ті материяли, що зібрали передніші етнографи, простудіювати такі скарби народного слова, як пісні, думи, перекази, прислів'я то-що, оті томи Чубинського, Головацького, Номиса, Рудченка й інших наших етнографів, ті томи, що лежать «въ складахъ Петербургскаго Географическаго Общества безъ вліянія на широкіе общественные слои», мовляв проф. Сумцов.¹⁾

«Отчего у старыхъ украинскихъ писателей и художниковъ—каже той же Сумцов;—много аромата, красочности і поезіи, а у новыхъ всего этого мало? Нужно думать, считают, что они ближе стояли къ природѣ и народу, съ любовью вслушивались въ его пѣсни и сказки, присматривались къ обрядамъ и быту. Языку даетъ силу и прелесть красочность его и соотвѣтствие его народному мировоззрѣнію, что въ значительной мѣрѣ связано съ этнографизмомъ».

¹⁾ «Укр. Живнь», 1912 г. № 4.—О. Сумцовъ «Украинскій Этнографизмъ».

— Тараскон!... Тараскон!...

Треба було виходити...

І, о, диво! Лише тільки феска героя висунулась в розчинені двері вагону, як многоголосий крик «Слава Тартаренові» залунав, аж задріботіли шибки в вікнах двірця.

«Слава Тартаренові! Слава знищителєві Левів!» загучали побідні сурми, засьпівав хор...

Тартарен почував, що вмирає... він гадав, що се є містифікація.

Але ні-весь Тараскон був тут з шапками в повітрі і прихильним виглядом.

Ось бравий комендант Бравида, ось пушкаръ Кастакальде, президент, аптекаръ і все верхки суспільства—шапчані мисливці, триюмфуючи, підхоплюють Тартарена і виносять його на сходи... Се наслідки виключно марєва!

Шкура сліпого лева, прислана Бравиді, була причиною всього цього шуму.

Після того, як сей чудовий трофей повис на стінці клубу, ввесь Тараскон, а за ним і південь підняв вище голову.

Часопись «Семафор» розбагатіла. Тут друкували цілі драми... Се був Тартарен, який убив не одного лева, а десятки, сотні лєвів, цілу силу лєвів! Таким чином, прибувши до Марселю, Тартарен вже був славетним, нічого про се не

Тільки цим шляхом, шляхом етнографизму можна поставити розвиток рідної мови на певний ґрунт, тільки тоді наша мова буде справжньою чудовою українською мовою, коли вона не буде одриватись од мови щиро—народної і буде всім своїм корінним посидати на рідному ґрунті. Обов'язок кожного українського письменника подбати про це.

Гюр Мечиславченко.

Лист з Петербургу.

Лист III.

Не в веселий час відчинився «Громадою» український клуб. Вся соборна Україна тужила, припадаючи над трупою свого співця—Бояна. Хвиля смутку і гомін жалю пронісся на берегах північної похмурої Нєви. І в цей час загального смутку, тихо були промовлені слова: «український клуб відчинено»... Після довгого «ходження» по митарствах за вишукуванням помешкання зупинилися на Суворинській музичній школі, в помешканні якої 27 жовтня була влаштована перша українська вечірка, або краще мовити *збірка*. Людей було дості, переважно все молодь. Сям та там маячили українські стрічки, мережані сорочки, чудась приємна українська мова. Голова оповістив, що клуб відчинено, але zarazом не проминув зазначити той сумний факт, що вже давно час би прокинутись до життя, і подбати про свою власну хату, де кожний українець міг би провести свій час спочивку серед своїх людей. Але, на жаль, цьому як і завжди спричинилась наш байдужність. Тут же голова клубу сповістив гостей: «сьогодні сумує вся Україна, бо немає нашого співця—Бояна, помер Микола Лисенко! Згадаймо його панове! «Всі як один встали. Стояли тихо, пригноблені, на обличчях виділялася велика скорбота, великий жаль по незмірній втраті. Голова прочитав зміст телеграми посланої клубом до Києва з висловом свого жалю з приводу смерти Лисенка. Після цього д. Підгірський, в коротенькому нарисі, кількома рисами змалював світлий образ нашого Бояна, як художника—музики і як громадського діяча, який десятки літ стояв на сторожі святощів свого краю, і в табор «торжествующих перемогу» не пішов. Але настав час чоловік, що йшов весь час проти могутньої течії чужин-

знаючи й ентузіастична телеграма опередила його в рідному місті.

Але, що особливо викликало народне захоплення, то се поява запорошеного й спітнілого створіння за плечима героя, яке ступало клішувато по сходах двірця.

Тараскон навіть одну хвилину злякався: чи не повернулась міфологічна Тараска...

Але Тартарен зараз же заспокоїв компатріотів.

— Се мій верблюд, сказав він.

І зараз же, під впливом проміннів Тарасконського сонця, сього чудового сонця, яке змушує людину невинно брехати, він погладив горб дромадера й додав:

— Се благородне створінне!... Воно бачило—як я убивав всіх моїх лєвів.

Зараз же він фамільярно взяв під руку коменданта, який аж почервонів від щастя, а за ним всі шапчані мисливці і, взагалі, весь наряд, рушили до будинку бабаба, і тут же по дорозі Тартарен почав оновідати про свої великі полювання:

— Уявіть собі, казав він, отак ввечері, в глибокій Сахарі...

(Кінець).

ського життя, знеможений схилився на своїй дорозі і випустив з своїх рук стяг рідного мистецтва, якого він, мов ворогам на перекір, так високо держав. Він впав, як падає лицарь — герой. Вказуючи на рівно пройдений ним шлях, д. Підгірський закінчив: «Учїмся з нього і йдїм за ним»!...

Було оповіщено перерву, бо мали прибути запрошені на вечірку артисти, але їх так і не було. Прийшлося разважати самим, і з майбутньої вечірки зробилась звичайного родинного характеру збірка, боюсь сказати — вечорниці, по старому звичаю батьків наших, проспівали «Реветь та стогне», «Стоїть гора високая» та й усе. Коли через смерть Лисенка не відбулася вечірка, то вже самі не годилося б співати.

В неділю 28-го жовтня і 4-го листопада відомий публіцист д. Раковський прочитав два своїх реферати «Про Галичину і українське відродження» і про її культурне і економічне життя.

На неділю (11-го листопада) було призначено читання реферату, якого мав прочитати Др. Омелченко про Вишеченка і його «Чесність з собою». Але враз несподівано числа 9-го старшинами клубу одержано було звістку, що адміністрація (звичайно міська) забороняє не тільки що читання реферату, але взагалі всякі вечірки. Ставлять ту причину, що «старшини клубу в свій час не оповістили» начальство про одищення клубу. Тепер з цією справою протягнеться найменше два тижні. Така несподіванка, звичайно, багатьох не то що здивувала, але просто обурила.

Вийшов сьомий збірник «Голосу Політехника», де між іншими статтями є цікава одна замітка про життя української громади політехників. З замітки видно — як йде українське життя в вищих школах. «Громада» політехників за чотири роки свого існування вбилася в силу і набралась тревалости в своїй праці. Улаштовані останнім часом два вечори пройшли надзвичайно гарно. Гроші з прибудку повернуто на збільшення своєї бібліотеки, в якій зараз є до 400 томів, журналів, поки що, передбачується чотири: «Літературно-Науковий Вістник», «Світло», «Українська Хата» і «Українська Життя», а з газет «Рада». В цій році є думка випустити ще всі нові українські книжки, а також і періодичні видання, бо потреба в таких наростає разом з прибуттям нових членів. Кошти для цього знаходяться з улаштованих вечорів, та пайової членської вкладки. Окрім того гурток влаштовує читання рефератів і т. д.

Гурток студентів-українців Психологічного інституту, готується до читання реферату про Бориса Грінченка і українську школу, який має бути прочитаний в залі інституту. Гурток має свою книгозбірню і досить ретельно веде продаж українських книжок.

Серед робітників різних заводів є чимало українців, які не мають нічого свого, Себто — ні книжки, ні газети, а про гурток свій немає згадки. В той час як робітники москалі, литовці й інші мають свої артілі, гуртки, а робітники українці живуть так, що їх мало що й чути, дарма що їх є чимало. Серед робітників трубного заводу є де-кілька українців, постійних читачів українських газет і книжок; люди все більш-менш свідомі. Отсі то робітники українці мають замір домагатися, аби робітнича газета «Правда» уділяла трохи місця і для інтересу робітників українців, про які з «Правди» майже ніколи нічого не чути.

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА при ХДУ
Інв. № 175593

3 газет та журналів.

◀ Обмірковуючи „добрий почин“ Полтавських фельдшерівидання популярної медичної часописі, автор статті „Доброє начинання“ в Ч¹ 46 „Фельдшерського Вїстника“ б. р. між иншим каже ось що:

... „А все ж, не дивлячись на те, що ми вповні прилучаємось до висловленої ідеї, поділяємо мету й завдання часопису і, взагалі, лічимо необхідним існування подібного органу, ми не можемо згодитись з де-якими деталями, які, може, бути, для колеґ — полтавців відіграють ґрунтовне значіння“... „Для багатьох з товариства, мабуть, буде не вповні зрозуміла ідея видання часописі на українській мові і з цим неможна не згодитись. Чому проєктований орган повинен видаватись українською мовою? Хіба вся без остачі селянська Росія немає потреби у таким журналі, хіба питання, які повстануть на сторінках його не торкаються її? Навпаки гадаєм, що дякуючи різним умовам, власне окраїни центр Росії безсумнівно більш почувають потребу у таким журналі, ніж Україна, а тому зовсім зайві заходи надавати майбутній часописі яексь особливе національне фарбування. Російський селянин ввесь, не розрізняючи на національності, бідний духовно і пригноблений і офієї важливої обставини не повинні іґнорувати товариші-полтавці. Крім того, видавання журналу українською мовою без сумніву повинно обмежити обсяг, як його читальників, так і співробітників (?) Можна з певністю мовити, що навіть в межах України — не вся людність володіє українською мовою, а письменники-українці, колеґи, лічуться одиницями і, коли ми візьмем на увагу бідність української мови, якій доведеться багатію позичати у московської (?) літературної мови, то висновок з сього такий: в інтересах самого журналу й його читача, він (журнал) повинен видаватись загально зрозумілою літературною мовою“ (?). Бо, в боротьбі за осягнення наших (?) ідеалів найкраще працювати у напрямку ідеалів загальнонародних, а цей глибоко-гуманний принцип власне й вимагає від нас зріктися національної мови. (?)

Увага. Цікаво знати — які слова довелось б позичати з московської літературної мови для укр. медичного органу? Мабуть: скальпель, мікстура, консіліум, рецепт... І навіть ото ховатися за якісь „загально народні ідеали“, краще вже бути одвертими.

„Виділ інформаційний“.

◀ Рада т-ва ім Квітки Основ'яненка повідомляє що с 13 Січня 1913 року в господі т-ва відбудеться засідання секції. Буде прочитаний реферат „про публично-правове становище казаччини в „перші часі її існування“ Референт, д. Ол. Михновський.

◀ Рада т-ва ім Квітки Основ'яненка повідомляє, що в засіданні наукової секції 20 Січня 1913 року буде зроблений доклад „про новий словотний матеріял, який не ввійшов у словарь Трінгена. Докладчик д. М. Лободовський.

◀ Рада Товариства ім Квітки Основ'яненка доводить до відомости, що в засіданні наукової секції будуть оголошені такі реферати: 13 Січня. Суспільно-правне становище української казаччини в першій період її існування, референт, д. О. Михновський. 20 Січня. Українське спільництво (кооперація) у східній гальчині за послідне десятиріччя, референт, інженер д. Волосенко. Початак засідання секції о 6 годині рівно.

◀ Т-во ім Квітки-Основ'яненка улаштує з Березня 1913 р. в залі „Дворянського Зібрання“ концерт в роковини смерті — Тараса Шевченка.

◀ Т-во ім Квітки-Основ'яненка має замір — урочисто справити ювілей нашого великого письменника Івана Франка, що припадає на 1913 рік.

Листування редакції.

Редакція просить усіх своїх співробітників, які ще не одержали свого авторського гонорару, повідомити нечаяно, скільки їй кому винен „Сніп“ за уміщені твори.

Редактор М. Біленький. Видавець М. Михновський.

1) (Підкреслене наше. Ред.).

2) (Підкреслене наше. Ред.).

ОГОЛОШЕННЯ.

Беру

на коректу українські книжки. З пропозиціями звертатися на адресу редакції „Сніпа“, коректорів.